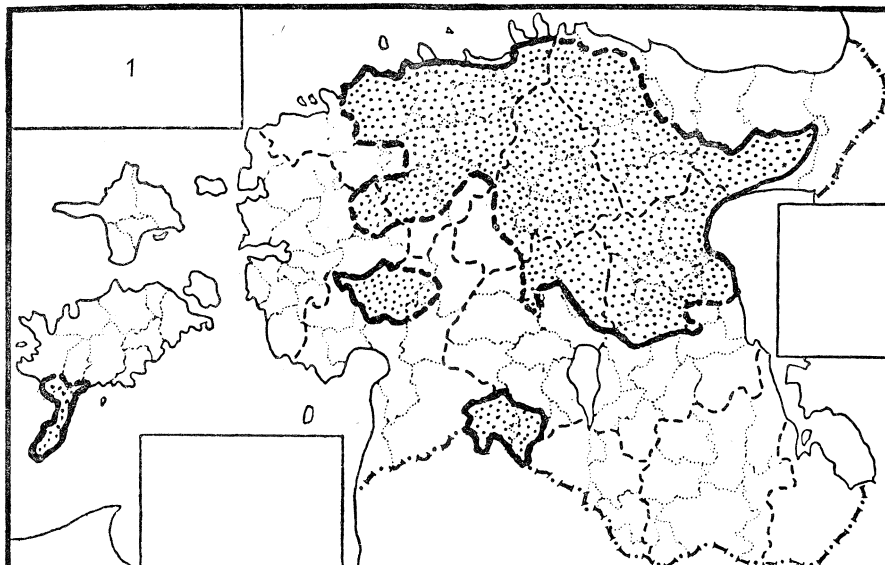
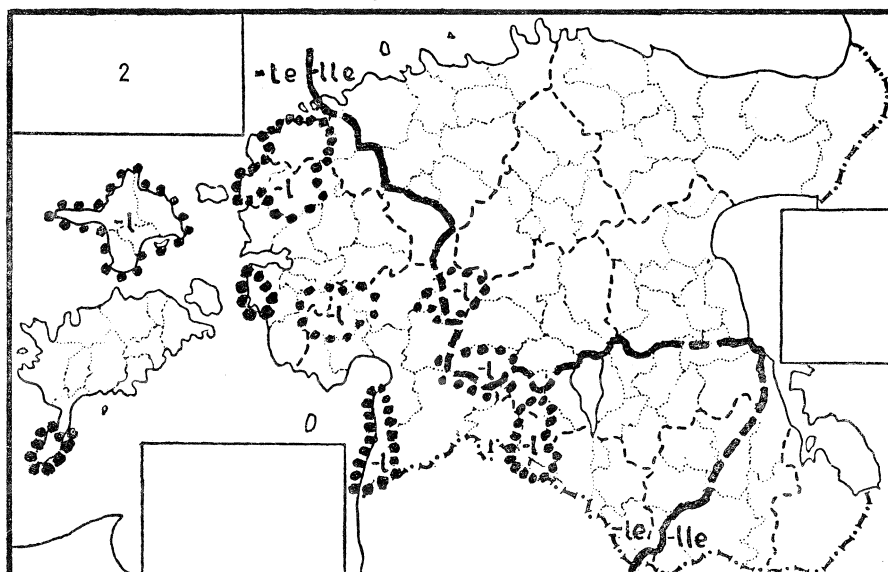

Kielenmuutosten leviämisen ja leviämisrajojen luonteesta Virossa

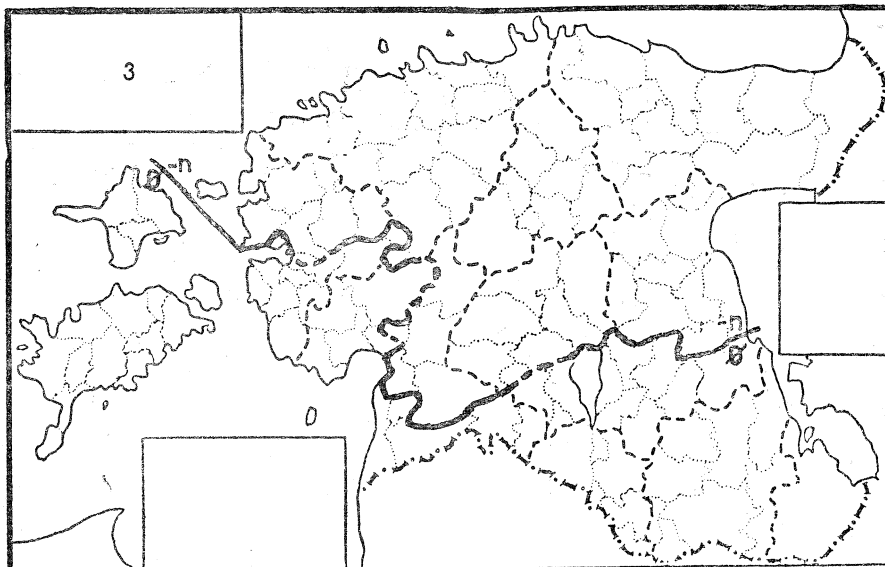
1. Kielitieteilijäin, varsinkin murteentutkijain tähänastisten huomioiden ja tutkimusten perusteella on nykyisin tultu siihen jokseenkin yksimieliseen käsitykseen, että kielenmuutos, siis kielellinen uudismuoto saa alkunsa jollakin kielialueella yhdestä tai useastakin jokseenkin ahdasalaisesta paikasta, olipa uudistus lähtöisin yhden tai samaan aikaan usean henkilön kielenkäytöstä. Näistä keskuksista uudismuodot leviävät kauemmaksi — mutta millä tavoin? Nuogrammaatikkojen tunnettu jyrkkä laki sanoo, että muutos tapahtuu samaan aikaan kaikissa sanoissa, joissa äänteelliset edellytykset ovat samat, siis esimerkiksi *sadan* > (*saja* >) *saa*, *padat* > (*pajad* >) *paad*, (*radat* >) *raad*, jopa kenties *sadon* > (*sajo* >) *sao*, *sodan* > (*sõja* >) *sõa*. Myöhempinä aikoina

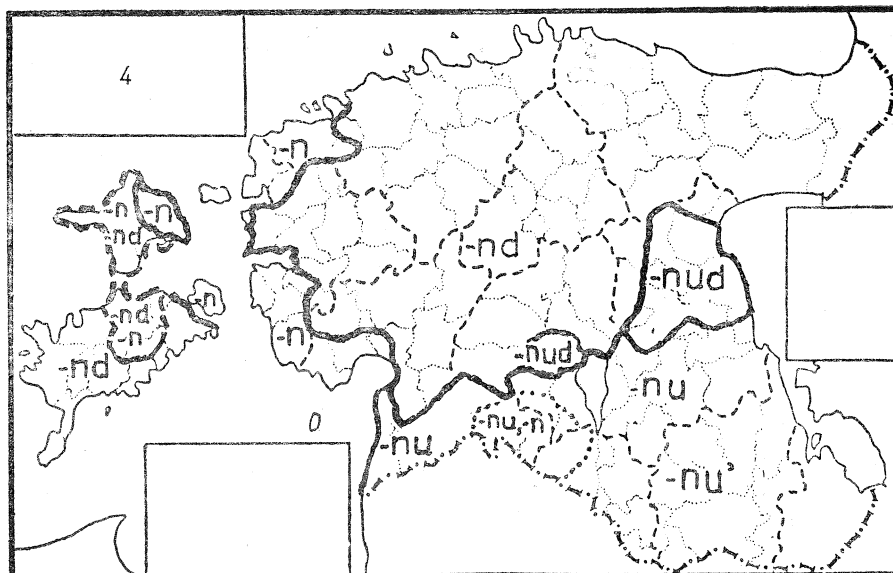
1. Monikon *-te-*: 1. *noorte, keelte, (h)einte*, 2. *noorde, keelde, (h)einde*. Ks. VEMA = Väike Eesti Murdeatlas krt. n:o 35.

2. Allatiivin *-le, -lle, -l* sivupainoll. tavun jäljessä. Ks. VEMA 27.

3. Yksikön 1. pers. loppu. Ks. VEMA 94.

4. Aktiivin II partisiipin *-nud*. Ks. VEMA 21, 29, 42, 59, 80.

on kuitenkin esitetty ajatuksia, että muutos syntyy aluksi jossakin sanassa tai joissakin sanoissa ja vasta myöhemmin aikaa myöten — analogian vaikutuksesta — enemmän tai vähemmän leviää toisiin saman tyyppin sanoihin (näin esimerkiksi L. Gau hat¹, K. Wagner², Ed. Hermann³, A. Sommerfelt⁴). Viimeksi mainitun mukaan muutosten kohteiksi joutuneiden sanojen määrä vähenee sitä enemmän, kuta kauemmaksi muutoksen keskukselta etäännyttään.⁵ Ja L. Spitzer⁶ jopa vakuuttaa, että jokaisella sanalla on oma historiansa niin syntyynsä kuin leviämiseensäkin nähden.

Näitä mielipiteitä ei ainakaan minun tietääkseni ole vielä kylliksi yksityiskohdittain sekä perinpohjin näytetty toteen eikä sitä missään tapauksessa ole tehty suomalais-ugrialaisten kielten aineiston pohjalla. Ei siis liene tarpeetonta tarkkailla kielenmuutosten leviämistapaa ja isoglossien rajojen luonnetta ja samalla tarkistaa tähänastisia käsityksiä nykyisen kansankielen käytännön ja vaikkapa viron kielen eri murteiden valossa.

2. Epäilemättä tapaa kielissä uudisilmiöitä, jotka esiintyvät jollakin alueella j o h d o n m u k a i s e s t i, toisin sanoen kaikissa sanoissa, joissa äänteelliset edellytykset ovat samat, vieläpä aivan riippumatta tavupainosta tai ympäröivistä äänneistä. Mutta enimmäkseen niitä esiintyy morfologiassa, se on tunnuksissa. Niinpä tapaanne selvärajaisia alueita sellaisissa tapauksissa kuin vaihteluissa: mon. nom *-d* (*suured metsad* ~ *-d > 0* (*suure mõtsa*), komp. *-m* ~ *-mb*, iness. *-s* (*külas*) ~ *-n* (*külän*), inf. *paranda, ehita, ...* ~ *parandada, ehitada*, inf. *astu, pühki* ~ *astuda, pühkida*, Lounais-Viron rannikolla mon. part. *paremi maasiki, obusi* ~ *paremid maasikid, obusid*, Pohjois-Virossa ill. *-sse* (*taevasse*) ~ Etelä-Virossa ill. *-de* (*taivade*), PV:ssa prees.-tyyppi *käsib, joo(k)seb, läheb, teab* ~ EV:ssa *käsk, jösk, lätt, teed*, PV:ssa imperf.-tyyppi *parandas* ~ EV:ssa *paraänd*, PV:ssa passiivin II partisiippi *saadud, ostetud, parand(at)ud* (vain rudimenttina *-t*) ~ EV:ssa *saad, ostet, parandet, parandedu*, mon. tunnus *-te-* (*keelte, noorte, heinte*) ~ *-de-* (*keelde, noorde, heinde*) (kartta n:o 1), allatiivin *-le* ~ *-lle* sivupainollisen tavun jäljessä (kartta n:o 2), yksikön 1. pers. loppu *-n* ~ *0* (kartta 3), aktiivin II partisiipin *-nud* ~ *-nd* ~ *-nu* ~ *-n* (kartta 4) jne. Näissä tapauksissa kielenkäyttäjien tajunnassa muoto-opillisen tai äänteellis-muoto-opillisen kategorian tuntu on vankka tai on kehittynyt vankaksi. (En ota tässä huomioon eräitä

¹ L. Gauchat, L'unité phonétique dans le patois d'une commune (Festschrift Heinrich Morf, 1905).

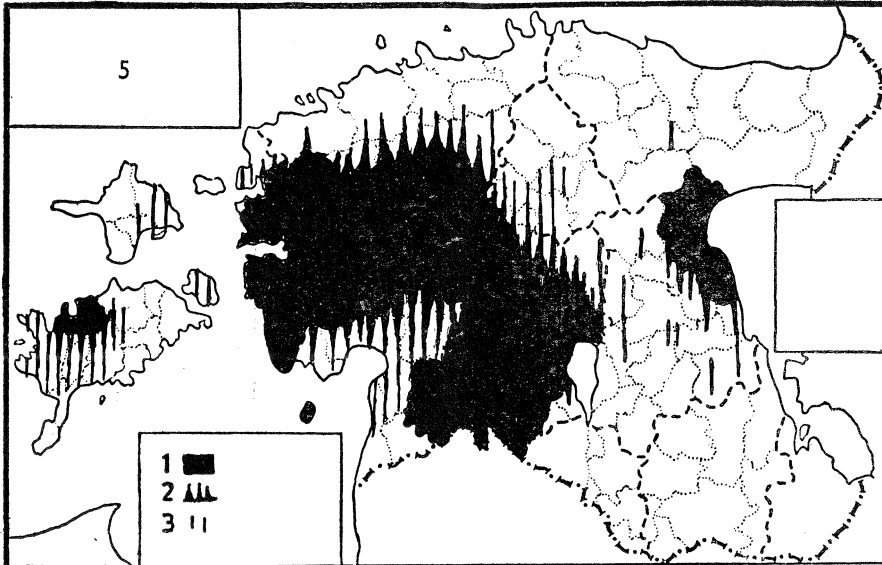
² K. Wagner, Deutsche Sprachlandschaften (1927) 54

³ Ed. Hermann, Lautgesetz und Analogie (1931) 58 ym.

⁴ A. Sommerfelt, Sur la propagation des changements phonétiques, Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap IV (1930) 76—128

⁵ Journal de Psychologie normale et et pathologique XXV (1928) 677, Acta Linguistica V 117

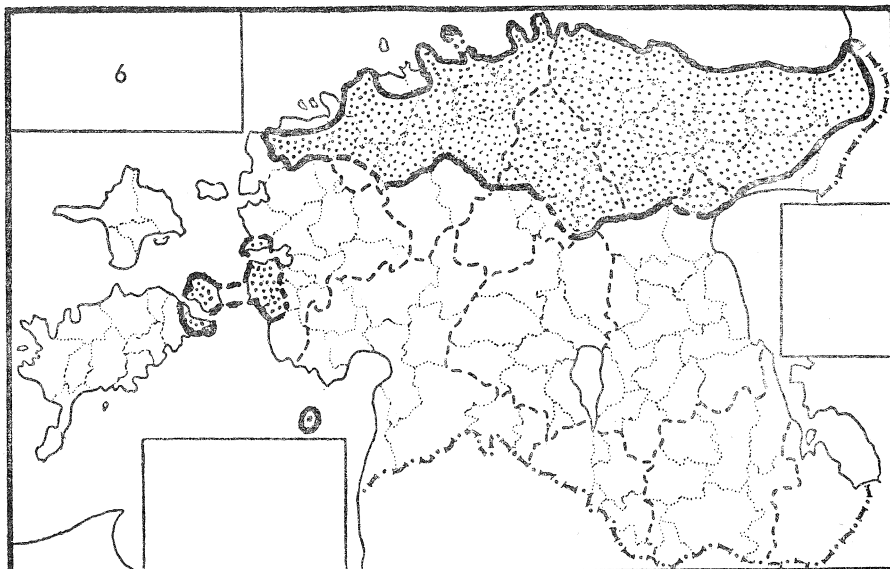
⁶ Mélanges de philologie offerts à Jean-Jacques Salvedra de Grave (1933) 310

5. Monikon *-de-*, *-e-*: 1. *jalge-*, (*h*)*ärge-*, *laude-*, *loome-*, *lõuge-*, *auke-*, *kände-* (enemmän tai vähemmän johdonmukaisesti kaikki sanat), 2. *-e-*-illisten sanojen lukumäärä pienenee, antaan tilaa *-de-*-illisille, 3. *-e-*-illistä monikkoa esiintyy harvoin (pääasiall. *jalge-*), 4. *-e-*-llinen monikko puuttuu (esiintyy vain *de-*-llinen tai *i-*-llinen mon.). Ks. VEMA 96.

pieniä raja-alueita, joissa esiintyy rinnakkain eri tunnuksia, eri sukupolvilla omansa). Aina asianlaita ei kuitenkaan ole näin. Tunnuksissa esiintyy runsaasti myös tapauksia, joissa jonkin sanatyypin kaikilla sanoilla on sama muoto vain pienellä alueella, pesäalueella niin sanoaksemme. Tästä kauempana samatunnuksisten sanojen määrä vähitellen pienenee antaen tilaa muodoille, joissa on muita tunnuksia. Tähän kuuluu vaihtelu *-de-*, *-te-*monikko (*nendel lastel*) ~ *-i-*monikko (*neil lapsil*), jossa siirtyminen tapahtuu vähitellen, riippuen sanatyypeistä ja sanoistakin, samoin imperfektin ja konditionaalin monikon 3. pers. *-id* ~ *-ivad*, inessiivin *-n* ~ *-h*, *-hn* (eroavuudet johtuvat tässä ikäluokasta ja sivistystasosta), preesensin 3. pers. *-b*, *-va(d)* (*parandab*, *-vad*) ~ *-ss*, *-sse* (*parandass*, *-sse*), monikon part. *-a* (riippuen sanoista) ja monikon *jalge*, *härge*, ... ~ *jalgade*, *härgade*, ... (kartta 5). Näiden alueiden pesissä kategorian taju on vielä vankka, mutta heikkenee ja hämärtyy niistä etäännyttäessä.

3. Myös **T** ä ä n n e h i s t o r i a n alalla on tapauksia, joissa jokin äänne-teenmuutos on tapahtunut kaikissa sanoissa ympäristön äänneistä tai sanojen laadusta riippumatta. Näitä tapauksia on kuitenkin verrattain vähän. Esimerkiksi kiinteärajaisella alueella ei ainoastaan *oo* ole muuttunut *uo*:ksi, vaan tietysti myös toisista keskikorkeista vokaaleista *ee*:stä ja *öö*:stä on kehittynyt

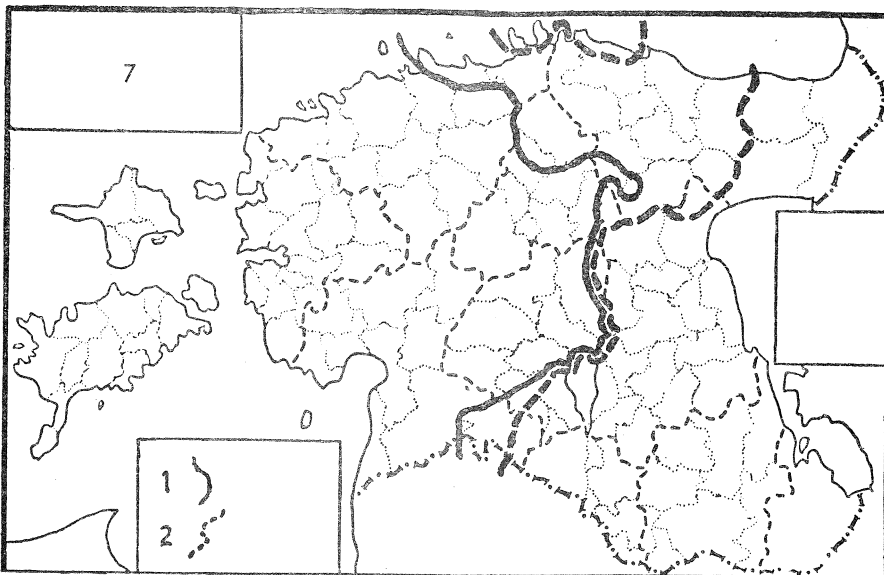
6. Pitkät keskikorkeat vokaalit: 1. *ee, oo, öö* > *ie, uo, üö*, 2. diftongiutuminen puuttuu. Ks. VEMA 95.

ie, üö kaikissa sanoissa, jopa tavallisesti niissä, joissa pitkä vokaali on myöhäsyntyinen, kuten *sees, lood* (< *lyut*) (kartta 6). Raja-alueilla voi tietysti esiintyä heikosti diftongiutuneita vokaaleja, nim. välivaiheet *eo, ee, öö*. Myös tavataan muutos *üü* > *üi* kaikissa sanoissa, mutta edellisistä poikkeavin rajoin ja paljon laajemmalla alueella. Toisenlainen on myös muutosten *aa* > *oa* > *ua* ja *ää* > *eä* > *ea, ia* levinneisyysalueen hahmo, ulottuvuus ja laatu, puhumatakaan muutoksen *öö* > *oe* levinneisyyskuvasta (siitäkin seuraavassa). Yhtä selväpiirteisiä ovat vokaalisoinnun ja eräiden geminoitumisten (*ilus, kadakas, sügav, vasar* ~ *illoss, katai, sükäv, vassar* sekä *libe, sõge, kole, pime* ~ *lipe, sõke, kolle, pimme*) samoin kuin eräiden muiden vaihtelujen rajat (esimerkiksi *odrad, ketrama* ~ *ohrad, kehrama*, vaikka sanoja onkin tässä vain kaksi, siis *õ* ~ *o, e*; *ht:h* ~ *tt:t* — *vaht: vahu, tehti, näha, kahte* ~ *vatt: vatu, tetti, nätä, katte; näänd, teind, läinud* ~ *nännu, tennu, lännü*). Kuitenkin sana *õhtu* esiintyy pohjoisvirolaisena lainana Mulgimaalla *tt:t*-alueella!

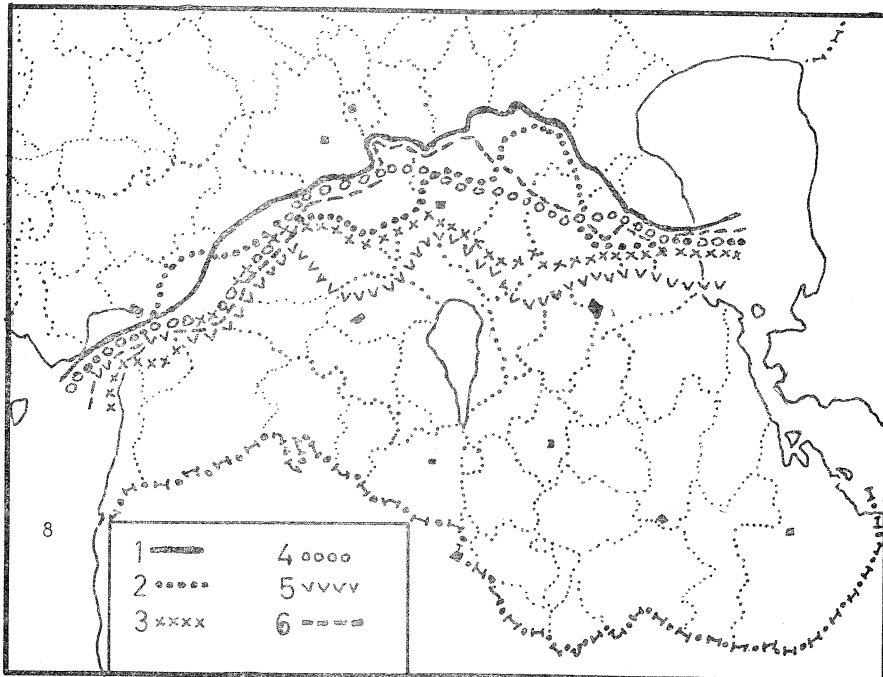
4. Kaikkein enimmänsä tavataan Viron kielialueella kuitenkin sellaisia äänteellisiä ja muoto-opillisia kielenmuutoksia, joiden *levinneisyysalue* on *epämääräinen* ja joiden *rajat ovat epäselviä*.

Lähinnä on tällöin mainittava tapaukset, joissa äänneiden laadun ja äänteen-

7. (Labiaalivokaali +) *v (+ i)*: 1. *W sui* ~ *O suvi*, 2. *W tui* ~ *O tuvi, tuuvi*. Ks. VEMA 113.

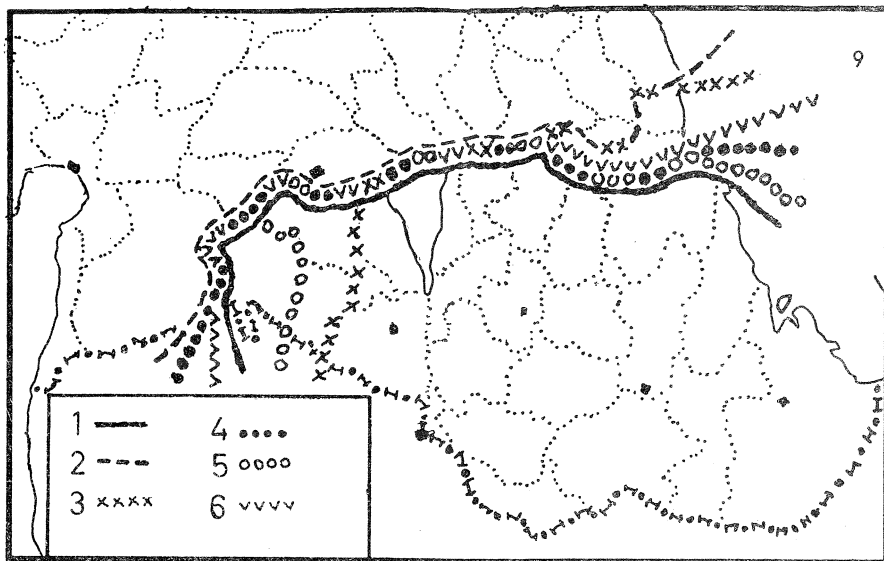
8. *-tk-* pääpainollisen tavun jäljessä: 1. *N sõtku-* ~ *S sõk(k)u-*, 2. *N katku-*, *katke-* ~ *S kak(k)u-*, *kak(k)e-*, 3. *N jätka-*, *jatka* ~ *S jak(k)a-*, 4. *N nõtku-*, *nõike* ~ *S nõk(k)u-*, *nõkke*, 5. *N sitke* ~ *S sikke*, 6. *N kiitku-* ~ *S kik(k)u-*. Ks. VEMA 117.

muutoksen oman luonteen vuoksi esiintyy tai voisi esiintyä vähittäistä, usein tuskin havaittavaa siirtymistä edustuksesta toiseen, eli rinnan kehityksen eriasteisia välivaiheita. Näin esimerkiksi tapauksessa $oo > oo > yo > uo > ua$ (samoin $ee > é, e > ie > ię > iä, öö > öö > üö > üo > üä, üe$), ($aa >$) $oa > ca > ya > ua$ heikossa asteessa $au > ai > ao > aa, lueb > lueb > löeb > loeb, häda > hädä > häda$, myös $(-k, -t >)^{-2} > 0$. Usein tällaista siirtymistä ei tietysti voi esiintyä eikä voi kuvitellakaan esiintyväksi (esimerkiksi $-tr- \sim -hr-, -ht- \sim -t-, linn, \sim liin, -ks \sim -ss-$ ym. vaihtelut).

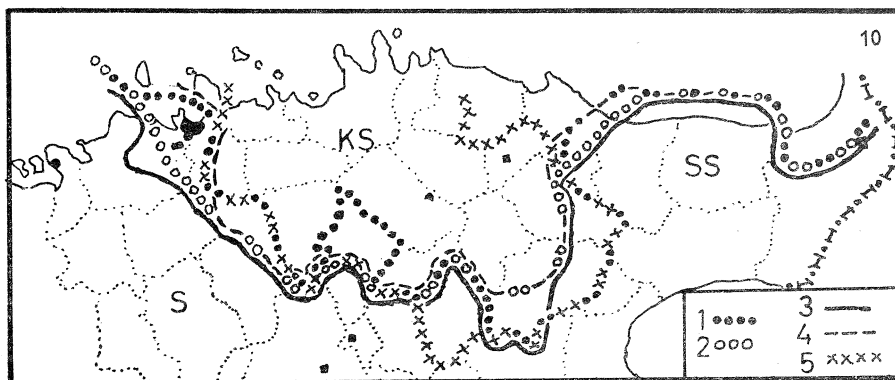
Mutta miten on laita toisten vieläkin epäselvempien levinneisyysalueiden ja isofonien?

Tarkastelemme ensiksi erästä yksinkertaista tapausta, $v:n$ katoa labiaali-vokaalin ($u:n, ü:n$) ja $i:n$ väliltä läntisessä Virossa (kartta 7). Tässä olemme tekemisissä oikeastaan kolmen sanan kanssa: *suvi*, gen. *suve, tüvi*, gen. *tüve* ja myöhäinen lainasana *tuvi*, gen. *tuvi*. Koska näistä toinen, *tüvi*, on monella taholla korvattu johdannaisella *tüügas* ja tietoni *tüvi* sanan esiintymisestä eri murteissa ovat tällä kertaa vielä puutteelliset, jätämme sen tarkastelumme ulkopuolelle. Sana *suvi* on Länsi-Virossa muuttunut *sui*:ksi (joka on yleistynyt koko paradigmaan), sen itäraja käy Keski-Viron halki kulkien pohjoisesta Tallinnan läheltä etelään Mulgimaan länsirajalle Latvian rajaa kohti. Nyt odottaisi, että myös muutoksen *tuvi > tui* itäraja yhtyisi siihen, varsinkin kun tämä sana on koko Virossa i -vartaloinen (*tuvid*, ei siis **tuved*, kuten on *suved*). Mutta näin ei likimainkaan ole laita, vaan yhteensattumista tapaamme vain paikoitellen keskiosissa, muualla sen sijaan *tui*-sanana itäraja kulkee huomattavasti idempänä. Katselemme nyt toista, jo monimutkaisempaa levinneisyyskuvaa, jossa samanlaisten äänteellisten edellytysten vallitessa sanojen määrä on suurempi, nimittäin muutosta $tk > kk, k$ pääpainollisen tavun jäljessä eteläisessä Virossa (kartta 8). Tässä näemme muutoksen tapahtuneen johdonmukaisesti, poikkeuksetta Etelä-Virossa ja osittain sen naapuristossa Pohjois-Viron eteläreunalla, kun taas tk on säilynyt Pohjois-Viron kaukaisemmissa osissa, ellei oteta lukuun sanoja, joissa tk on $i:n$ yhteydessä, kuten *pitkä > pikk, pitkäinen > pikne*, myös *kätküü > kätki > kätki ja kätki > kätki tai kätki*; näissä tapauksissa tk on PV:ssa vain paikoitellen säilynyt. Kartasta näemme, että joka sanalla on muutoksen $tk > kk, k$ suhteen oma leviämisrajansa ja että vain muutamain paikoin, etupäässä suuremmilla suo- ja metsäalueilla näiden sanojen isofonit sattuvat yhteen. Kolme sanaa, joissa tk on niinkään $i:n$ yhteydessä, ei ole kuitenkaan kauempana Pohjois-Virossa vielä ottanut osaa kk -muutokseen: ne ovat *sitke, sitkmed* (ks. VEMA krt. 111) ja *kittuma*. Suuremmassa määrin isofonit sattuvat yhteen toisessa Etelä-Virolle tyypillisessä muutoksessa, $ks > ss$ pääpainollisen tavun jäljessä, mutta tällöinkin isofonien kimppu kummastakin päästä haarautuu (kartta 9). Tämä koskee myös myöhem-

9. -ks- pääpainollisen tavun jälkeen: 1. N *peks* ~ S *pees*, 2. N *maksu* ~ S *massu*-, 3. N *oks* ~ S *oss*, 4. N *ukse* ~ S *usse*-, 5. N *vaks* ~ S *vass*-, 6. N *maksa* ~ S *massa*-'foie'.

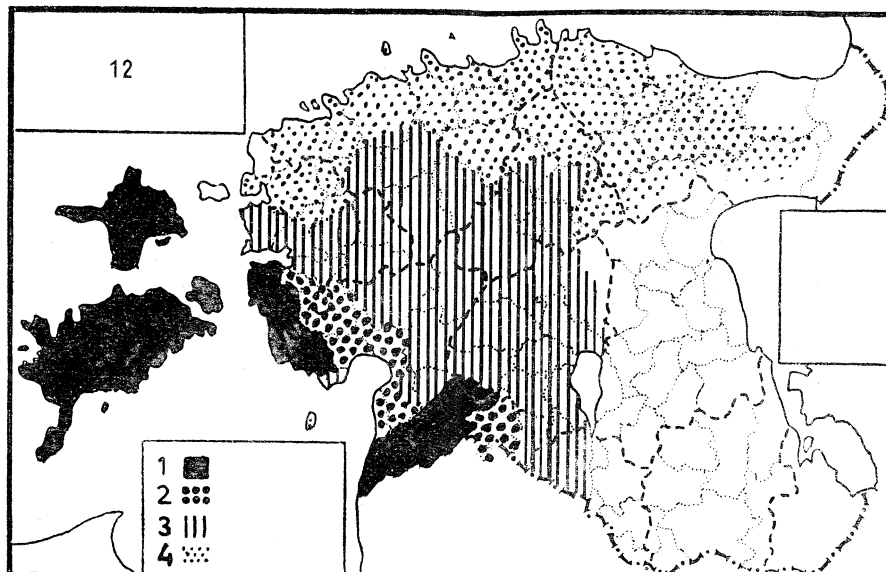

10. -ks- -kse-nomineissa: 1. N *katukse* ~ S *katusse*-, *katuse*-, 2. N *matukse* ~ S *matusse*-, *matuse*-, 3. N *varekse*-, *jänekse* ~ S *jänesse*-, *varese*-, *jänese*-, 4. N *kerikse* ~ S *kerisse*-, *kerise*-, *varresse*-, 5. *nögekse*-, *nöekse* ~ S *nögesse*-, *nögese*-. Ks VEMA 9.

pien tavujen *ks*:n ja *ks* > *ss* resp. analogisen *s*:n suhdetta *kse*-nomineissa Pohjois-Virossa: joka sanalla on, käytettävissä olevan aineiston mukaan, oma leviämiserajansa¹, vaikka kaikki rajat kulkevat hyvinkin lähellä toisiaan muodostaen isofonien kimpun (ks. kartta 10). Paljon monimutkaisempi on jo se

¹ Merkillistä on vain se, että sanoilla *varesed* ja *jänesed* (mutta ei eläimennimellä *ilvesed*) näkyy leviämiseraja olevan sama.

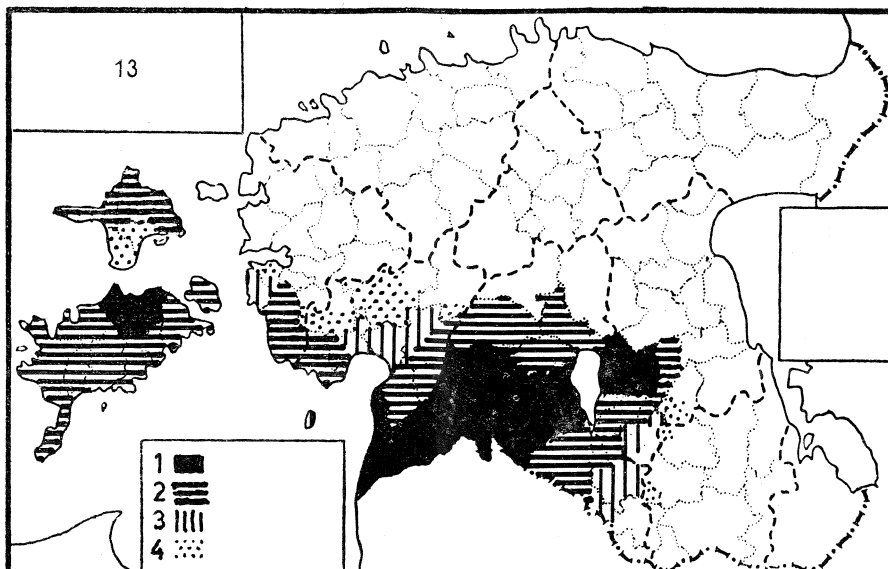

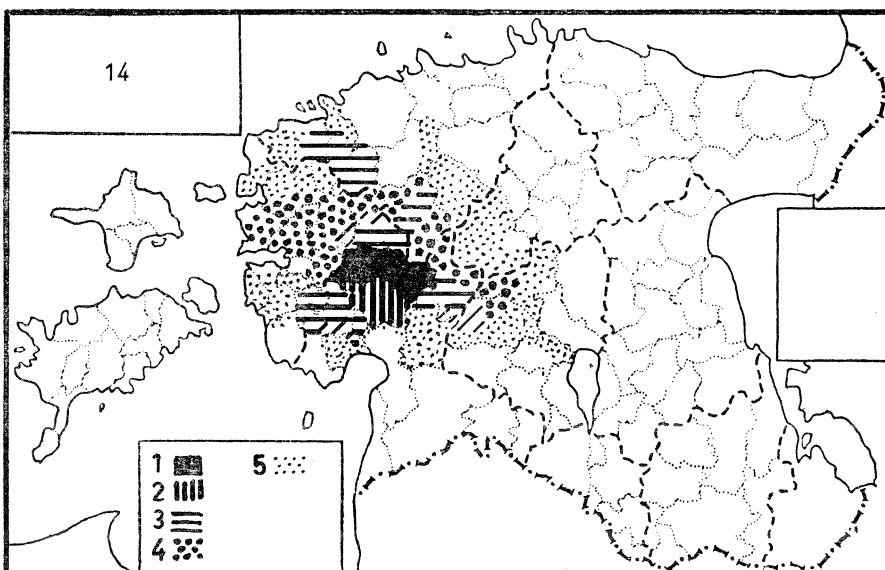
12. (Kons. +) *v* (+ *i*) : 1. SW *v*:n kato johdonmukainen: *tali, põli, järi, pili, sari, sali, taris, teris, tori* jne. ~ NO vain *tali, põli*, paikoin myös *pili*, mutta *järv, sarv, salv, tarvis, tervis*, yleisemmin myös *pilv*, 2. SW vain *tali, põli, pili*, paikoin myös *põli* 'tila', muissa sanoissa *v* ~ NO vaan *tali* ja *põli* 'tila', muissa sanoissa *v* (myös *põlv* 'genus'), 3. SW vain *tali* ja *põli* 'tila' ~ NO *v* säilynyt, paikoin vain *põli* 'tila', 4. vain *põli* 'tila' ~ *v* säilynyt kaikissa sanoissa. Ks. VEMA 34, 114.

kausi', jolloin tämä sana on säilyttänyt *v*:nsa, jos sillä on alkuperäinen merkitys 'genus, polvi'. *v*:n kadon pesäalueella kato tietysti esiintyy kaikissa samantyyppisissä sanoissa, siis esim. *sarvi* > *sari*, *salvi* > *sali*, *tarvis* > *ta(a)ris*, *tervit* > *terit*, *teris*, *iritama*, *tori*, tietysti myös laajemmalle levinneessä sanassa *küli* ja paikoin jopa uudessa lainasanassa (nom. *kihb*:) *kihitud* 'myrkytetty' (Mihkli), mutta ei sanoissa *jõhvikad* 'karpalot', *serviti* 'särnittäin' ja uudessa lainasanassa *salv*: *salvi* 'salva'.¹ Suunnilleen samanlainen on muutos *v* > *u* konsonantin jäljessä ja sanan lopussa: pienimmällä alueella sanassa *ritv(a)* 'riuku' > *ridv* > *ridu*, toisissa laajemmin, mutta jokaisella sanalla on kuitenkin idän suunnalla omat leviämiserajansa, vaikkakin ne lähtevät samoilta pesäalueilta (ks. kartta 13). Tässä leviämistä eivät ole estäneet edes yhteensattumat toisten sanojen kanssa, esimerkiksi *puu ladu* (< *latva* ja *lato*), *puu tõru* (> *terva* ja *terho*). Puheena olevan *v* > *u*-muutoksen alue törmää koillisessa tässä sanatyypissä tapahtuneen *v* > *b*-muutoksen alueeseen (ks. kartta 14); viimeksi mainittu muutos on tapahtunut edellistä aikaisem-

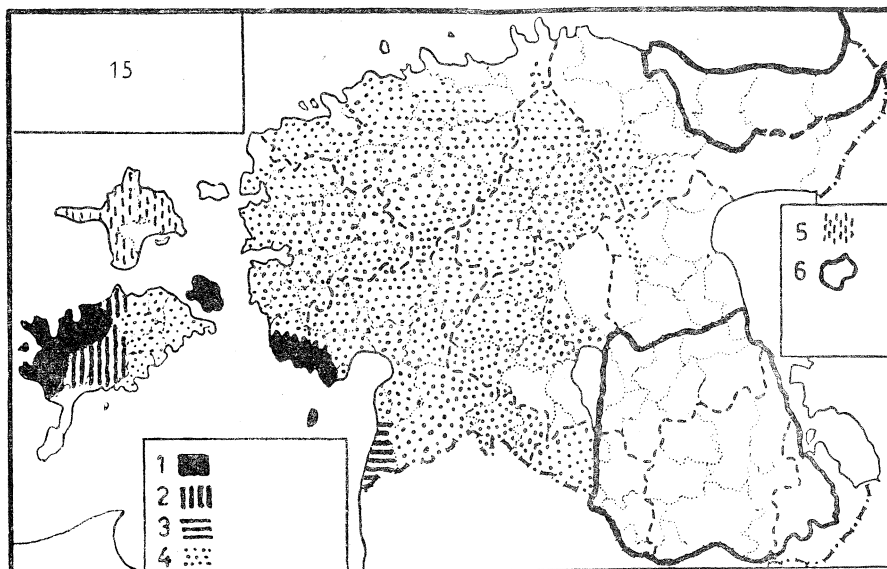
¹ On mahdollista, että alkuaan oli tyyppi *järi, pili, sali, sari* jne. Länsi- ja Keski-Virossa paljoa laaja-alaisempi ja että vasta myöhemmin on obliikvisijojen vaikutus aiheuttanut tyyppiin *järv, pilv, salv, sarv* jne., jolloin vain *tuli, põli, küli* säilyivät.

13. (Kons. +) $v > u$ (sanan loppuun joutuneena): 1. $v > u$ johdonmukaisesti: *tõru*, *rasu*, *ridu* (: *tõrva*, ...) 2. vain *tõru*, *rasu*, *ladu* tai (keskiosassa) vain *rasu*, *ridu*, *ladu*, 3. vain *rasu* ja *ladu*, paikoin vain *tõru* ja *ladu*, 4. vain *rasu*, paikoin vain *ladu*. Ks. VEMA 40, 65, 114.

14. (Kons. +) $v > b$, p : 1. *tõrb*, *rasp*, *ritp*, *latp* (ja yleisestikin: *tal'b*, *laeb*, *vaeb*, *kuib*, *kõba kibi*, *leba* = *leiva*, *tänabu*, *tanab* jne.), 2. *tõrb*, *ritp* *latp* (ja *laeb*, ... *kõba*, ...), mutta *rasu*. 3. paikoin *tõrb*, *rasp*, mutta *ritv*, *latv* tai *ridu*, *ladu* (myös *vaeb*, *kõba kibi* jne.); paikoin *ritp*, *latp*, mutta *tõrv*, *rasv* (myös *laeb*, *vaeb*, *kuib*, *kõba kibi* jne., paikoin kuitenkin *laev*, *vaev*, *kuiv*), 4. *tõrv*, *rasv*, *ritv*, *latv* (myös *laev*, mutta *vaeb*, *kuib*, *kõba kibi* jne.), 5. $v > b$ vaan muutamissa sanoissa (*kõba kibi*, *värabad*, *tänabu*). Ks. VEMA 41, 42, 48, 58, 65, 67, 114, 116, 100.

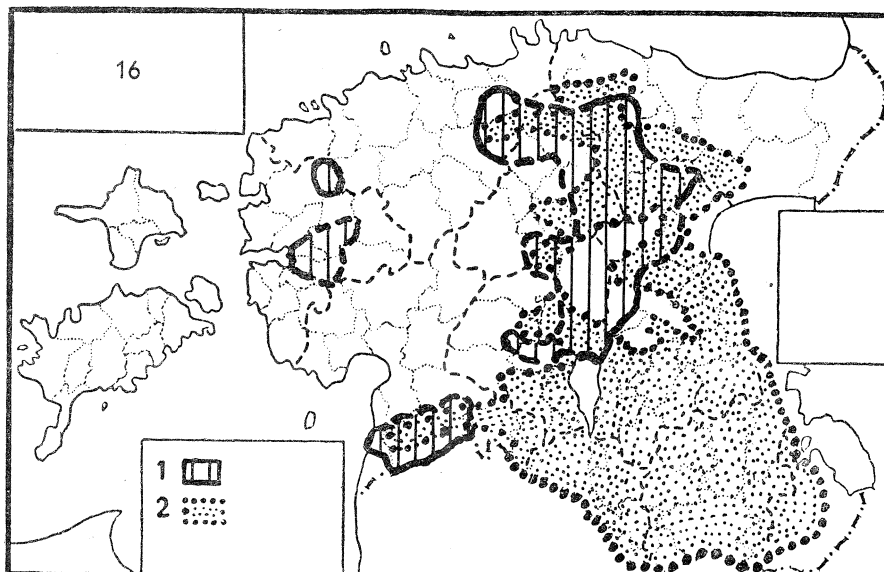

15. (-i-loppuinen dift. + sanan loppuun joutuneen) *v*:n kato: 1. *lae, vae, kui, pää*, 2. *kui, pää*, mutta *laev, vaev*, 3. *lae, päe*, mutta *vaev, kuju*, 4. *päe* tai *pää*, mutta *laev, vaev, kuiv*, 5. *lae*, mutta *vaev, peev, küü*, 6. *laiv, vaiv, päiv, kuiv* tai *kuju*. Ks. VEMA 57, 99.

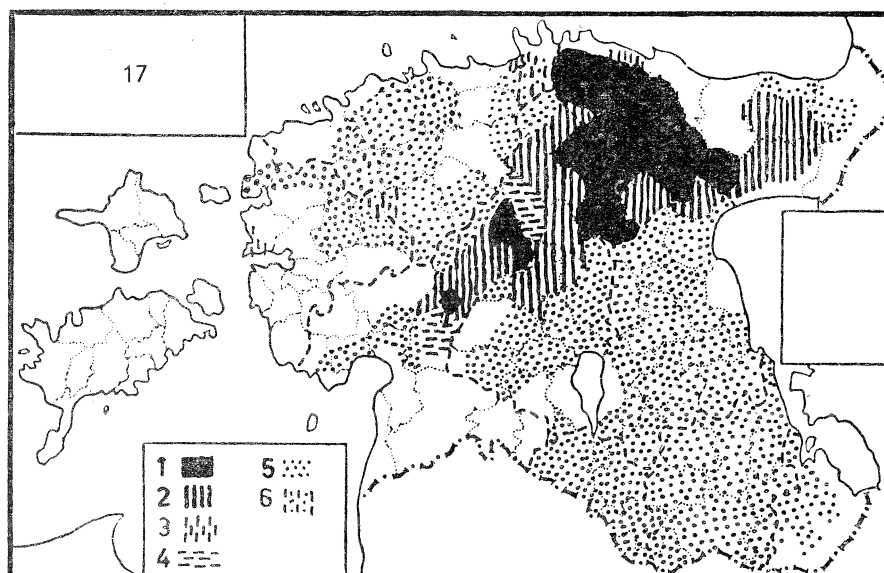
min. Tällöin huomaamme jälleen eri sanoissa $v > b$ -muutoksella olevan erisuuruisia levinneisyysalueita, konsentrisia kehiä. Tässä sanatyypissä voimme seurata kartalla jopa useiden äänteiden (nimittäin $v > 0$ ja $i > e$) erilaisia leviämisteitä sanoissa *laiva, vaiva, päivä, kuiva*, jolloin äänteelliset edellytykset ovat tarkalleen samat, mutta kunkin sanan kohtalo on kuitenkin murteissa ja osin kirja- ja yleiskielessäkin huomattavasti toisistaan eroava (ks. kartta 15).

5. Tarkastelkaamme nyt myös yhden morfologisen muutoksen samakeskistä leviämistä: luultavasti illatiivin *kaande, laande, läände*-tyypin mukaan syntynyttä illatiivin *de*-tunnuksen esiintymistä sellaisissa sanoissa kuin *juurde, meelde, keelde, joonde, suurde* ja *merde, tulde, lunde, verde, unde* (kartat 16 ja 17); puheessa harvinaisin ill. *lunde* on myös suppea-alaisin. Tämän ilmiön pesäalue on ilmeisesti Länsi-Virumaalla ja Itä-Järvamaalla. Yli Etelä-Viron itäosien on luultavasti lainana pohjoisesta levinnyt *merde* pro *merre* (paikoin on *tulle, lumme, verre, unne*), vaikka meri on näiltä tienoilta etäällä ja merestä sen vuoksi puhutaan harvoin. Samoin kuulune tähän yhteyteen ehkä myös *meelde, keelde, suurde* (jolloin kuitenkin *juurde*-muodon sijasta esiintyy aivan kokonaan toinen sana, *manu*); tosin tätä vastaan puhuu *de*-illatiivin käyttö myös toisissa sanatyypeissä (*kerikude, unikude, täivade, põrgude, kambrede* — vai ovatko nämäkin kehittyneet *kaande*-muodon analogian vaikutuksesta?).

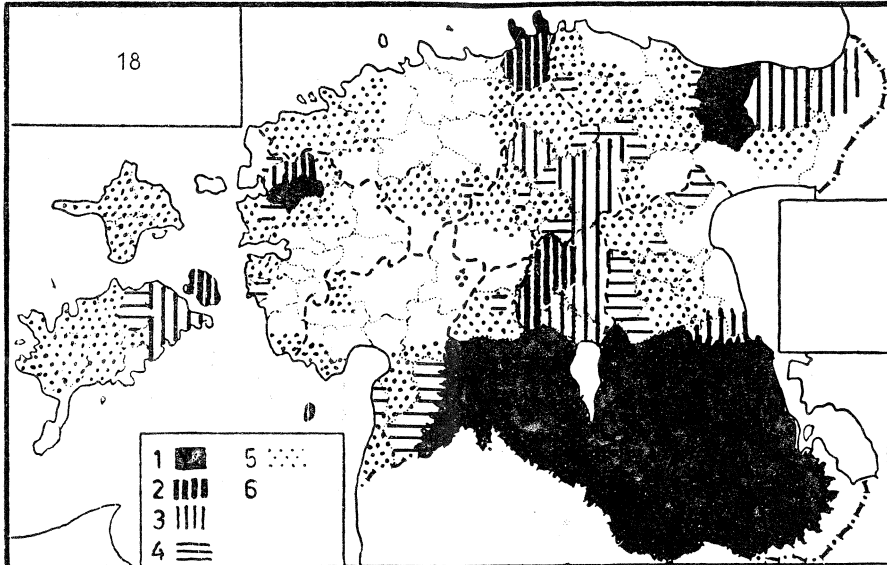

16. Yks. illatiivi juur(d)e, meel(d)e: 1. juurde, 2. meelde (mield, mield, mield), muualla juure, et.-virossa manu, meele (miele jne.). Ks. VEMA 39.

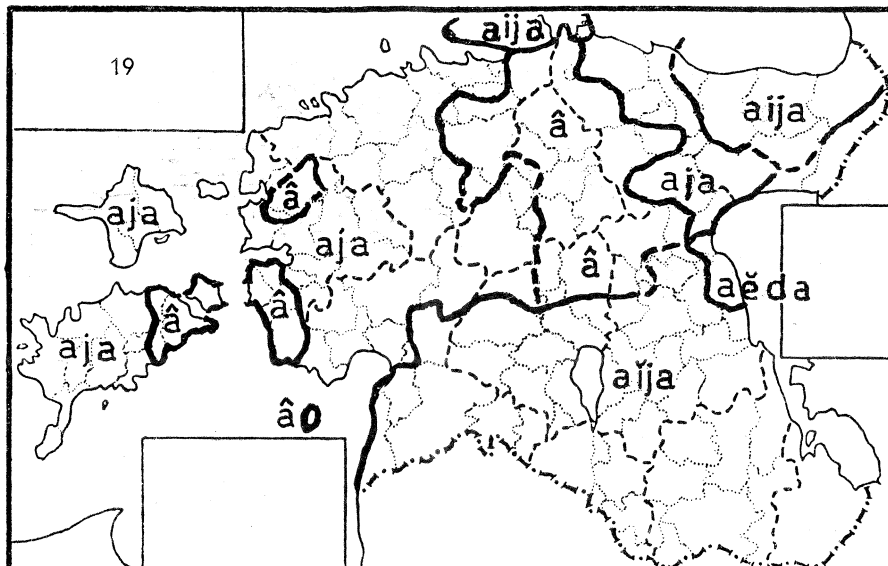
17. Yks. illatiivi merde, tulde, lunde: 1. merde, 2. merde, lunde (mutta tulesse) tai merde, tulde (mutta lumesse), 3. lunde (mutta meresse, tulesse), 4. tulde (mutta meresse), 5. merde (mutta lumesse, tulesse tai lumme, tulle), 6. merde, lunde (mutta tulesse). Ks. VEMA 118.

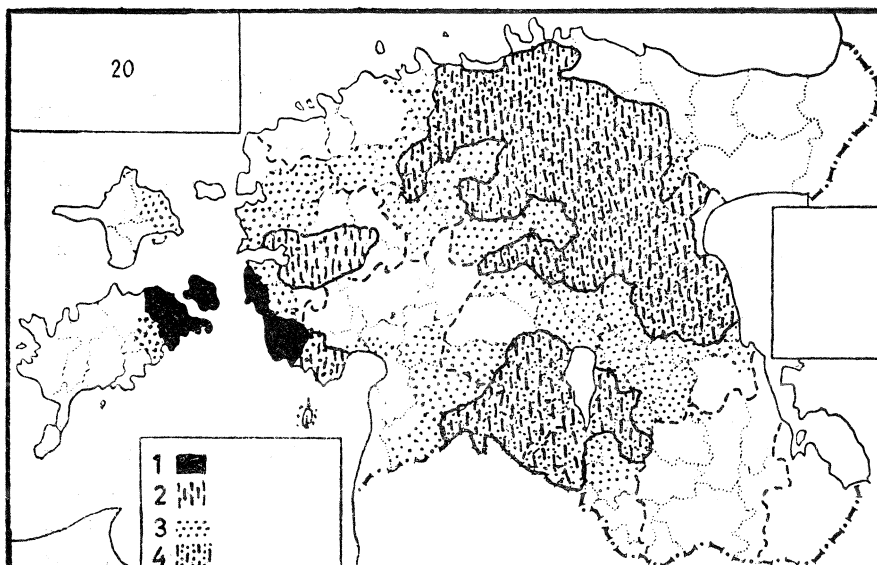

18. ($\delta >$) *j*:n kato takavokaalien väliltä: 1. *saja, paja, raja, saju, sõja* > *saa, paa, raa, sao, sõa*, 2. *saa, paa, raa, sao* (mutta *sõja*) tai *paa, raa, sao, sõa* (mutta *saja*) tai *saa, paa, sao, sõa* (mutta *raja*), 3. *paa, raa, sao* (mutta *saja, sõja*) tai *paa* (jos sana esiintyy), *sao, sõa* (*soa*), mutta *saja, raja* tai *saa, raa* (sana *pada* ei esiintyy), *sao* (mutta *sõja*), 4. vain *paa, raa* tai vain *saa, sõa* tai vain *sao, sõa*, 5. vain *sõa* tai vain *sao* tai vain *paa* tai vain *raa*. Ks. VEMA 103.

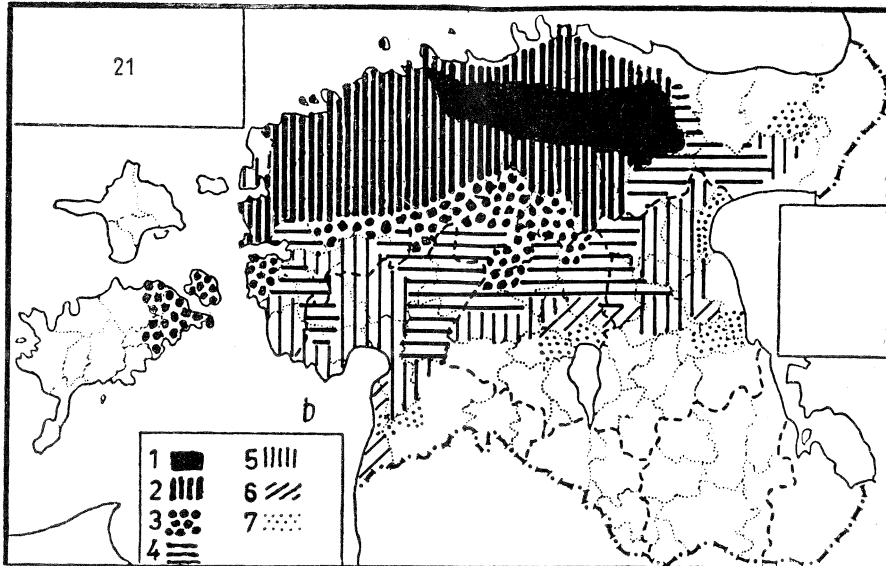
6. Sangen monimutkainen ja samalla monin tavoin valaiseva on takavokaalien välisestä spirantista δ :stä (ja eräin edellytyksin myös γ :stä) kehittyneen *j*:n ja alkuperäisen *j*:n kadon leviäminen (ks. kartta 18). Täysin samassa asemassa, *a*-vokaalien välissä, on tapahtunut $\delta > (j > e >) \theta$ -muutos *sajad* > *saad*, *pajad* > *paad* ja *rajad* > *raad* sanoissa, joilla on kullakin erillainen ulottuvuus, mutta kuitenkin 6—7 yhteistä pesäaluetta: pienimmät ovat sanojen *saa* ja *raa*, suuremmat sanan *paa* alueet, mikä nähtävästi johtuu sanan yleisyydestä puheessa. Mutta rajat niillä kaikilla kulkevat eri suuntiin. Myös muiden takavokaalien, *a*:n ja *o*:n ynnä $\bar{o}$:n ja *a*:n välissä muutoksella $\delta > j > e > \theta$ on samat pesäalueet kuin edellisilläkin sanoilla, mutta niiden leviäminen on huomattavasti laajempi. Samaa voi sanoa *i*-diftongia seuraavasta ja *a*:ta edeltävästä δ :sta vain osittain, sen kato yhtyy näet edellisten kanssa vain lounaassa saarilla ja rantaseuduilla (Itä-Saarenmaa—Muhu—Lounais-Läänemaa—Kihnu) ja Keski-Virossa (ks. kartta 19), mutta ei Etelä-Virossa, Koillis-Virossa eikä Luoteis-Virossa. Myös *i*-diftongia seuraavan ja *a*:n edellä olevan γ :n katoalue sanassa *aiyan* > *aja* > *aa* yhtyy muutoksen *aiðan* > *aia* > *aja* > *aea* > *aa* alueeseen ja *saa, paa, raa* jne. alueisiin vain suurin piirtein, ylimalkaisesti, mutta katoa esiintyy jo Etelä-Virossakin, sen länsiosissa

19. *aïðan* > *aija*, *aja* > *aa* (: *aïd*, *aed*), Ks. EMA 12.

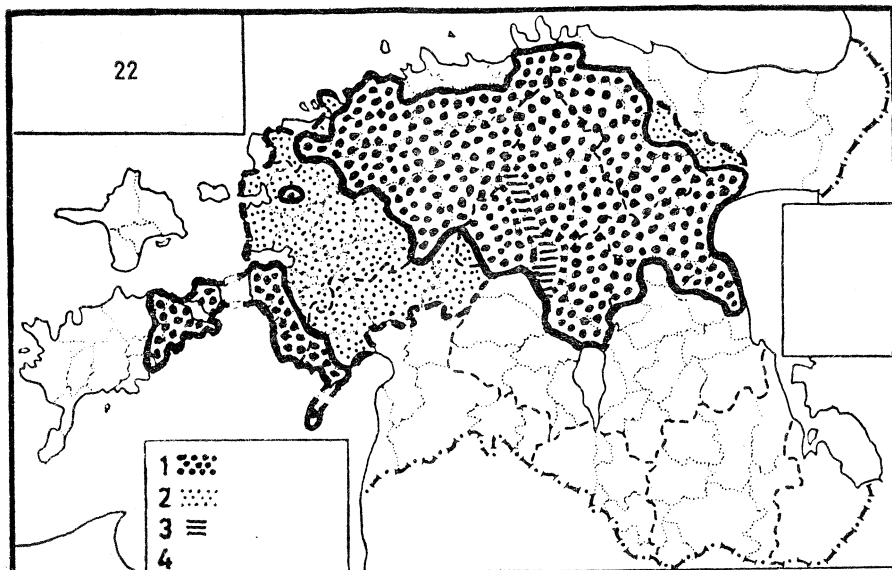
20. (-)aja- > aa ja *aiyan* > *aja* > aa: 1. *j* > *e* > kato: *aama*, *vaaka*, *kaagas*, myös *aad*, 2. vain *aad*, 3. vain *aama* tai paikoin vain *vaaga*, 4. vain *aama* ja *aad*.

21. Pitkä õ: 1. õõ > õe kaikissa sanoissa: *võeras, õeru-, mõek, mõet, rõem, põesas, sõere, põen, rõesk, kõeruta-, lõep, õenes, lõets* jne., 2. vain *võeros, õeru-, mõek, mõet, rõem, põesas, sõere* (7 sanaa), 3. vain *võeras, õeru-, mõek, mõet, sõere, põesas* (6 sanaa), 4. vain *võeras, õeru-, mõek, mõet, sõere* (5 sanaa), 5. vain *võeras, õeru-, sõere* tai vain *võeras, õeru-, mõek, mõet* (3—4 sanaa), 6. vain *võeras, õeru-* tai vain *võeras, mõek, mõet* (2—3 sanaa), 7. vain *võeras* tai vain *õeru-*, tai vain *sõere* (1 sana). Ks. VEMA 76, 122.

(kartta 20). Tästä kartasta näemme, että myös alkuperäisen *a*-vokaalien välisen *j*:n katoalue yhtyy kaikkien edellisten katoalueiden kanssa vain suurin piirtein: paikoittain se on pienempi kuin muut (*j* on säilynyt esim. Koillis-Viron, Hiidenmaan ja Saarenmaan länsiosissa, Kaakkois-Virossa ja muuallakin,) mutta ulottuu paikoin niitä laajemmalle (Torma-Kodavere, Nissi-Hageri ym.). Puheessa yleisimmässä ja usein lausepainottomassa *ajama*-sanassa *j*:n katokin on laaja-alaisin. Johdonmukaisimmin, sanamäärältään enimmän alkuperäisen ja myöhäsyntyisen *j*:n kato esiintyy takavokaalien välissä lounaassa Jaanin—Pöiden—Muhun—Hanilan—Varblan—Tõstaman—Kihnun alueella, jossa sanotaan *saad paad oo vaaga* 'sadat padat ovat vaille', *sõa aal kaakad lendavad saoga üle aa ning üle raa* 'sodan aikana kajavat lentävät sateella yli aidan ja yli radan'.

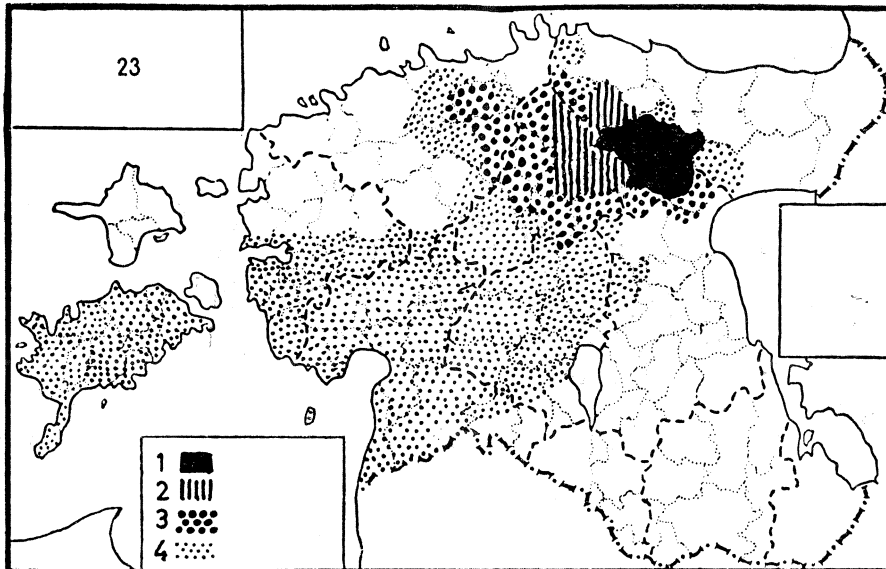
7. Pitkien keskikorkeiden vokaalien diftongiutuminen on tapahtunut johdonmukaisesti kaikissa sanoissa ja samalla alueella. Asianlaita ei ole ollenkaan sama pitkän taka-*e*:n, *õõ*:n diftongiutumisen suhteen (kartta 21). Melkein jokaisella sanalla on tällöin oma levinneisyysalueensa, suurin sanoilla *võõras* > *võeras* ja *hõõruma* > *hõeruma*, sen jälkeen sanoilla *mõõt* > *mõet* ja *mõök* > *mõek* (joiden molemmat *õe*-alueet ovat jokseenkin

22. Pitkä *a*: 1. *aa* > *oa*, *ua* (myös *ka* > *koa*, *kua*), 2. vain (*kansak* >) *ka* > *koa*, *kua*, 3. *aa* < *oa*, *ua*, mutta *ka* ~ *kaa* ~. Ks. VEMA 76.

samat) ja sanalla (pellavan) *sõõre* > *sõere* 'kimppu', huomattavasti pienempi sanalla *põõsas* > *põesas* ja vielä pienempi sanalla *rõõm* > *rõem*. Kärkipäässä etenevät sanat ovat tässä kaikki — paitsi sanan *sõõre* — ilmeisesti suhteellisen yleisesti puheessa esiintyviä. Ja vihdoin tavataan myös alue, jolla *õõ* on kaikissa sanoissa diftongiutunut, nimittäin Jõelähtmen—Harju-Jaenin—Amblan—Järva-Jaenin—Kadrinan—Rakveren—Väike-Maarjan—Viru-Jaagupin alueella. Aivan tuntematon se on Etelä-Virossa, Hiidenmaalla, suurimmassa osassa Saarenmaata ja melkein koko Koillis-Virossa. Vokaalin *õõ* diftongiutuminen on siis tyypillinen keskipisteestä käsin lähtevä, keskipakoinen äänteenmuutos, jota esiintyy hyvin runsaasti toisillakin kielialueilla.

Kiintoisa ja opettava on myös pitkän *a*:n diftongiutumisen levinneisyys. Alkuperäinen ja jokunen myöhäsyntyinenkin (*valvatta-* > *valata-* > *vaata-*) *aa* on muuttunut *oa*:ksi tai *ua*:ksi kahdella alueella kaikissa sanoissa, ellei oteta huomioon eräitä näiden alueiden laitaosia, joissa diftongi esiintyy vain parissa sanassa (*moa*, *soama*) tai paikoin (Valjala, Keila, Rapla) vain vahvassa asteessa: *soama* : *saavad*, *moa* : *maade*, *voatan* : *vaadata* (kartta 22). Tästä kartasta näemme, että on vielä olemassa yksi myöhäsyntyinen *aa*:n sisältävä sana (*kansak* > *kaasa* > *kaas* > *kaa* > *ka*, *kah*), jossa diftongiutuminen on tapahtunut paljon laajemmalla, molempiin mainittuihin *oa*-alueisiin yhtyvällä alueella, jossa vanha polvi kaikkialla ääntää *koa*, *kua*, ja varsinkin silloin,

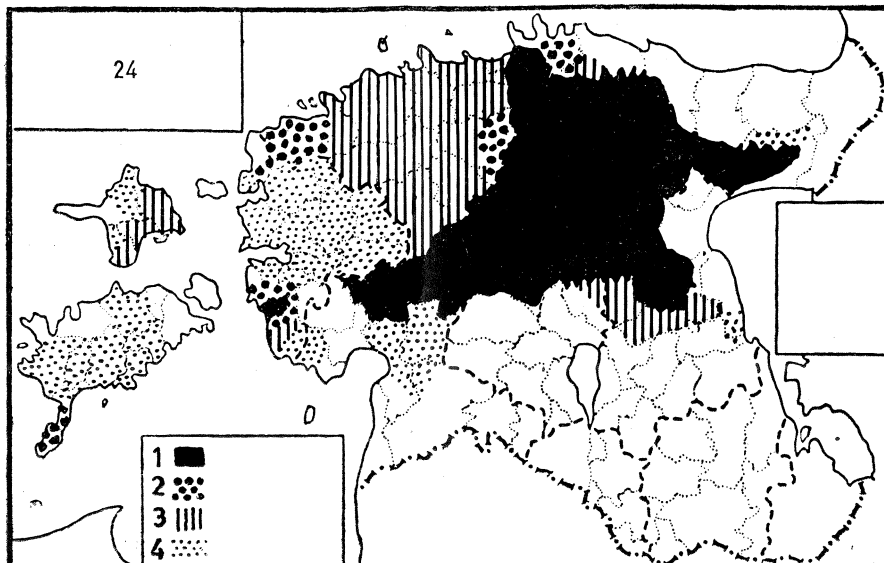
23. *lj* heikossa asteessa > *il*, *el*: 1. *lj* > *il*, *el* useissa (kaikissa?) sanoissa: *pailas* (*paelas*), *nailakas*, *pailu* (*paelu*), *näila* (*näela*), *seila* (*seela*) jne., 2. >*lj il*, *el* useissa sanoissa: *pailas*, *nailakas*, *pailu*, *seila*, mutta *näl'la*, 3. *lj* > *il*, *el* vain sanoissa *pailu*, *seila*, 4. *lj* > *il*, *el*: vain sanassa *pailu* (*paelo*). Ks. VEMA 81, 86.

kun tämä sana on voimakkaasti, affektiivisesti tai volitiivisesti, lausepainoinen. Tästä voi päätellä, että diftongiutuminen on alkuaan tapahtunut voimakkaamman painottamisen ja kvantiteetin suuremman pidentämisen vaikutuksesta mutta lopulta levinnyt koko paradigmaan.

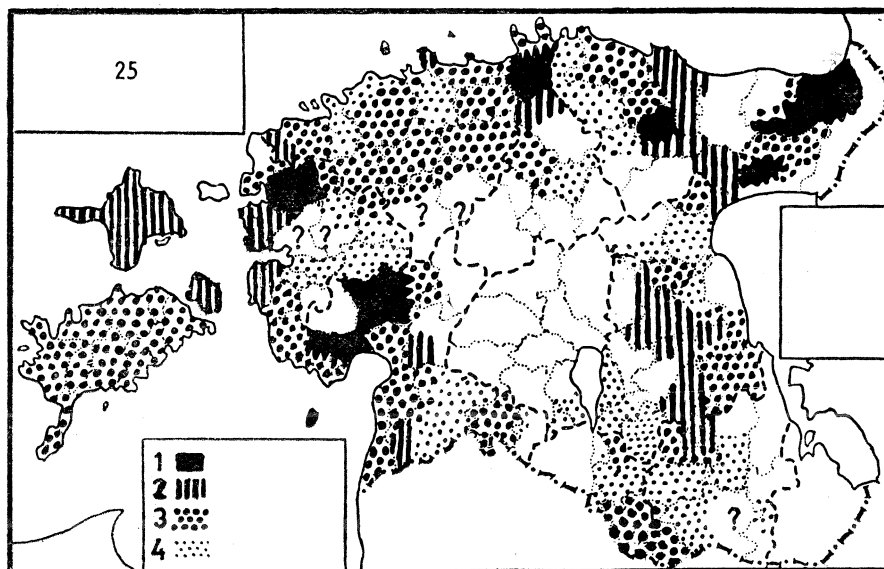
8. Samassa mielessä valaiseva on myös heikossa asteessa *l*:n jälkeisen alkuperäisen tai myöhäsyntyisen *j*:n kehitys (kartta 23). Lounais-Virumaalla on pesäalue, jossa johdonmukaisesti äännetään (*paljon* >) *pailu*, *paelu*, (*paljas* >) *pailas*, *nailakas*, (*selyän* >) *seila* eli *seela* *peal*, *näilane* eli *näelane* jne. Laajemmalti *il*-ääntämystä kuulemme vain *a*-vokaalien välissä (*pailas*, *nailad*) ja vielä laajemmalla alueella sanassa *seilas*, *seelas* (= sm. *selässä*). Mutta sana *pailu*, *paelu* ulottuu näitä kaikkia monin verroin kauemmaksi, varsinkin länteen ja lounaaseen, aina Latvian rajalle, Kihnun ja Sörven kärkeen saakka. Tämä hyvin usein puheessa esiintyvä ja lauseessa hyvin vaihtelevalla affektilla ja voimalla painotettu sana on siis *lj*:n muutokseen nähden samanlainen kärkipartio, kuin *aa*:n diftongiutumisessa oli *ka(a)*.

9. Esitelkäämme lopuksi vielä kaksi karttaa, jotka näyttävät meille, miten myöhäiset asteenyleistymiset ovat levinneet. Kartta n:o 24 osoittaa, että tyyppi nom. *adra*, *põdra*, *odra*, *pudru*, *nõdra*, *tedre* (part. myös *odra*, mon. *põdrade* jne.) on niinikään Keski-Virosta levinnyt keskipakoisesti, vaikkakin eri sanoissa

24. -tr-: 1. Nom., gen., part. *põdra, adra, tedre, pudru* (myös *odra, nõdra, kedra*), 2. vain *põdra, pudru, tedre* tai vain *adra, tedre, pudru* (mutta *põder*), 3. vain *tedre, pudru* tai vain *adra, tedre*, 4. vain *pudru*. Ks. VEMA 97, 82, EMA 10.

25. Asteenyleistykset *sugud, kubud, lugud, pugus* (*soost, kood, lood, poos* jne. sijalla) 1. ast.-yl. neljässä sanassa, 2. ast.-yl. kolmessa sanassa, 3. ast.-yl. kahdessa sanassa, 4. ast.-yl. yhdessä sanassa.

eripitikin sätein, kaikkein kauimmaksi sanoissa *puдру* ja *tedre*. Päinvastoin kuin edellinen on jälkimmäisen myöhäinen asteenyleistys (kartta 25), (*suysta* >) *soost* eli *suust*, (*kuβut* >) *kood*, (*puγussa* >) *poos*, *puus*, (*luγut* >) *lood*, *luud* muotojen sijaan on syntynyt *sugust*, *kubud*, *pugus* ja *lugud* paikoin reuna-alueilla, mistä ne pyrkivät keskiahkuisesti tunkeutumaan Keski-Viroon (ja jopa yleis- ja kirjakieleenkin, jossa tavataan *sugu pärast* 'hiukan'¹, väliin myös *pugus*). Vahvan asteen leviämistä on helpottanut äännelaillisten muotojen ilmeettömyys ja niiden äänteellinen samanlaisuus muiden sanojen kanssa: esimerkiksi *soole* voi merkitä 'suvulle' ja 'suolle' ja Länsi-Virossa jopa 'sinulle', *öled on koos* voi merkitä 'oljet ovat kimpussa, kuvussa', mutta myös 'oljet ovat koossa', *lood* on 'luvat', 'luoto' ja '(heinän) luo'ot', murteellinen *luud* merkitsee myös 'luut' ja 'luuta' ja *puud* 'puvut' ja 'puut'. Eräiden murteiden ei tarvitse niitä välttää, koska niissä esiintyy pieni äänteellinen ero: *luud* 'luvat' ja *luod* 'luo'ot' tai *luud* ja *lūd*.²

10. Kaikesta edellä esitetystä olemme viron kielestä saaneet tukea sille käsitykselle, että kielelliset uudismuodostukset syntyvät aluksi joko vain yhdessä kielialueen paikassa tai itsenäisesti useallakin taholla, pääasiallisesti kylläkin kai kielialueen keskiosissa, mutta monesti myös laidoilla, ensiksi kielenkäyttäjillä yhdessä sanassa, josta tämä uudismuoto sitten analogian tietä, kielenkäyttäjien äänne- tai muoto-opillisen kategoriantajun perusteella leviää vähitellen myös toisiin sanoihin. Mutta joka sanalla, kuten juuri olemme nähneet, on myöhemminkin oma historiansa, joka riippuu sanan yksilöllisyydestä, sen äänteellisistä ja merkitysopillisistä edellytyksistä.

Samanlaista muutosten niin sanoaksemme aaltomaista leviämistä, ilmiön vähittäistä heikkenemistä keskikohdasta edettäessä näemme vielä sellaisissa suhteissa kuin *klusiiili* + *likvida* ~ sananalkuinen *likvida*, sitä paitsi toisaalta *hein*, *sein* ~ *hain*, *sain*, mutta toisaalta *teivas* ~ *savass* ulottuvuudeltaan toisenlaisena Etelä-Virossa, *h* ~ *0*, *karu*, *võru*, *tara*, *nüri*, *vana*, *tänama* ~ *kahr*, *vahr*, *tahr*, *nühr*, *vahn*, *tehnämä*, samoin yleistymissuhde *küüs*, *kaas*, *laas*, *lääs* ~ *küün*, *kaan*, *laan*, *lään* jne. On mielenkiintoista seurata, miten kielenkäyttäjillä esiintyy erilaisen kategorian tajua vain epämääräisenä tendenssinä ja miten kategorioita luotaessa haparoidaan. Nuorgrammaatikkojen ajatus enemmän tai vähemmän poikkeuksettomista äänteenmuutoksista voi pitää paikkansa tavallisesti vain muutosten syntymäseuduilla, niin sanoaksemme pesäalueilla, kun taas niistä kauempana poikkeuksia tavataan yhä enemmän ja enemmän.

¹ Murteissakin esiintyy *lood*, *kood*, *poos*, *soost*-alueilla kuitenkin hyvin yleisesti *sugu pärast* 'hiukan'

² Võnnu-Kõnnussa esiintyy *pugun*, *pugust*, *pugu*, kun taas *puust* 'povesta', *puun* 'povessa' (ja *puust*, *puun* = puusta, puussa). — Asteenyleistys *pidud* = pidot on murteissa levinyt sangen laajalti kai sen tähden, että *peod*, *piud*, *pid*, *peud* merkitsee myös 'pivot'.

11. Nyt esitettyjen ja muidenkin viron murrekarttojen tarkastelusta käy niinikään ilmi, että isoglossit, mikäli ne ovat suhteellisen selvärajaisia, eivät aina kulje suurempien alueiden (pitäjien) rajoja pitkin, vaan sangen usein näistä poiketen pitäjien keskuksien halki. Tärkeämpiä ovat nähtävästi tällöin entisten *p i k k u k u n t i e n* (eikä siis myöhemmin yhdistettyjen suurkuntien) rajat. Mutta kun pitäjän tai läänin rajana on hyvin suuri metsä- tai suoalue, silloin se tavallisesti muodostaa myös kielellisen esteen. Näin on laita paikoin Pohjois-Viron ja Etelä-Viron rajan ja Alutagusen etelärajan, Pärnun ja Türin välisen metsä- ja suovyöhykkeen jne. On huomattava, ettei edes Võrtsjärv ole useinkaan mikään murreraja (esimerkiksi *ada > aja > aa* tapauksessa), kuten ei myöskään Pyreneitten vuoristo. Joka tapauksessa voidaan tehdä paha virhe, jos tiedettäessä jonkin edustuksen esiintyvän jossakin pitäjän keski-osassa, kuitenkin uskalletaan asettaa ilmiön leviämisraja sen pitäjän rajalle, siis toisin sanoen yleistää edustus koko pitäjälle kuuluvaksi. Sen vuoksi ei kieliatlaksissa ole suositeltava — suhteellisen harvan kyselyverkoston perusteella — viivoittaa tai värittää leviämisaaloja. Joka tapauksessa täytyy tällöin olla hyvin varovainen, kuten myös leviämisrajoja, isoglosseja merkittäessä.

12. Nyt herää lopuksi kysymys, minkälaisin perustein ja minkä vuoksi eri sanat eri aikoina ottavat osaa jossakin syntyneeseen kielenmuutokseen, miksi jokin sana uudessa asussaan leviää kauemmaksi, se on minkä vuoksi jossakin sanassa muutos tapahtuu aikaisemmin ja esiintyy siis laajemmalti, suuremmalla alueella, miksi jotkin sanat ovat muutosten etenemisliikkeen kärkipartioita? Lienee ilmeistä, että yksinäissanonien kaikkien erillisten fyysisten ja etenkin vielä psyykkisten edellytysten seuraaminen, selvittely ja tarkka määrittely on vaikeaa, usein ehkä mahdotontakin. Ei ole lainkaan toivottavaa, onpa suorastaan vaarallista yrittää selittää kaikkea monimutkaisesti, väen väkisin, hinnalla millä hyvänsä (esim. kartat 8—13 ja 24). Sitä emme tässä siis koetakaan, vaan se jääköön vastaisten tutkimusten varaan. Tämänkertaisten pohdiskelujen ja karttojen tarkastelun pohjalla saatamme havaita ainoastaan joitakin valonsäteitä, jotka helpoimmin ja luonnollisimmalla tavalla ovat tuoneet esiin eräitä selitysmahdollisuuksia.

Nämä eroavuuksien syyt ja aiheuttajat olisivat seuraavat:

1. Asianomaisiin äänteellisiin kategorioihin kuuluvien sanojen vähäinen määrä (esim. *litr, votna, vadnas > linn, võnn, vannas ~ liin, voon, ...* tai *suvi, tüvi, tüvi ~ sui, tüi, tüi*).

2) Uudismuodon yhteensattuminen toisen sanan kanssa, siis homonyymien uhka (esim. *loo, kood, soost* tapauksessa).

3) Tarve pitää saman sanan toisistaan suuresti eroavia merkityksiä erillään sanan erilaisien äännetoisintojen avulla (esim. Keski-Virossa *jala põlv*, mutta *hea põli* 'hyvä tila').

4) Sanojen hyvin yleinen käyttö puheessa, jolloin niiden itsestään ymmärrettävyys sallii niiden huolimattomamman ääntämisen, kuten esimerkiksi tervehdyksenoissa — *terve* > *tere* tapauksessa (esim. *palju* > *pailu*, *päev* > *päe*, *pää*, *ajama* > *aama*, samoin osa *õe*-llisiä sanoja). Tätä vastaan puhuu kuitenkin *sui* ja *tui* -ääntämysten erilainen levinneisyys.

5) Eräiden sanojen merkityksestä, sisällöstä riippuva, usein tapahtuva joko voimakkaasti affektiivinen tai volitiivinen painotus tai joskus hyvin heikko volitiivinen painotus lauseessa, siis sanojen suhteellisen suuri lausepainollinen labiilisuus, esimerkiksi sellaisissa tapauksissa kuin *palju* > *pālu* ~ *pailu* ja (*kansak* > *kaas* >) *ka(a)* > *koa*.

ANDRUS SAARESTE

Sur le caractère de la propagation des changements dans les parlars estoniens

Pour vérifier, éclaircir et compléter les constatations et les jugements portés jusqu'ici sur la naissance et la propagation des innovations dans les dialectes, l'auteur, à l'aide des matériaux du manuscrit de son atlas linguistique (en partie publiés: »Atl. des parlars estoniens» I—II, 1938—40, et »Petit atl. des p. est.» I, Upsal 1955), examine une série de faits dans le domaine de l'estonien. Sont très fréquents les cas, surtout en morphologie, où dans une aire donnée les changements se sont effectués régulièrement, sans exceptions, où les isoglosses sont nettes (cartes 1—4). C'est surtout le cas lorsque le sentiment de la catégorie phonétique-morphologique est fixe ou s'est assez fixé dans la conscience linguistique des sujets parlants. Cependant il n'en est pas toujours ainsi. Bien souvent même une fonction donnée peut être exprimée par plusieurs signes: dans les centres des aires d'innovation ou des aires de survivance l'évolution est homogène (p.ex., le pluriel est soit du type *jalgade*, *hãrgade*, etc., soit du type *jalge*, *hãrge*, etc., de tous les mots de ce type), mais dans les aires de transition les deux types du pluriel sont employés l'un à côté de l'autre, avec la prépondérance de l'un ou de l'autre (c. 5). Dans le domaine phonétique aussi les isophones peuvent être distincts, le changement d'un certain son peut s'accomplir dans tous les mots où les conditions sont les mêmes (p. ex. la diphthongaison des *ē*, *õ*, *ȭ*, c. 6); les plus fréquents sont cependant les cas où les limites des aires d'innovation sont indécises. Ainsi on

peut constater des différences assez prononcées entre les isophones de l'effacement du *v* (entre *u* et *i*) dans les mots *suvi* > *sui* et *tuvi* > *tui* (c. 7), du passage du *t̄k* au *k(k)* dans les mots différents (c. 8), du *ks* > *ss* (> > *s*), etc. (c. 11—15). On peut constater que les changements (même sous l'action analogique, c. 24) se sont produits par étapes, comme des ondes successives, l'innovation dans les différents mots agissant sur une étendue variable (v. aussi c. 20, 21, 23). En morphologie, la situation est pareille (c. 16, 17). Dans les deux domaines on peut discerner des noyaux de changements. Parfois il est même possible de repérer plusieurs points de départ des courants d'innovations (c. 18, 22, 25) réparties séparément et étant plus ou moins périphériques. Plus ordinaires sont toutefois les foyers uniques et plus ou moins centraux (c. 14, 16, 17, 21, 23, 24). Quant aux rapports de cause à effet de ces différentes aires d'extension, on constate que les faits qui les déterminent sont de nature complexe et fort obscurs. En cherchant à expliquer pourquoi chaque mot, à l'égard d'un changement phonétique ou morphologique, a souvent son histoire propre, pourquoi certains mots sont des avant-gardes de l'évolution, tandis que d'autres appartenant au même type tendent à s'y soustraire, on pourrait présumer, en se fondant sur les matériaux analysés, toutes précautions observées et en tenant compte de maints impondérables, les causes et les facteurs suivants:

1. Le petit nombre des mots appartenant au même type phonétique, p. ex. dans le

cas du *tn* > *nn* ou > la voyelle + *n* (*linn* à côté de *voon*) ou du *suvi*, *tuvi* (c. 7), où le sentiment de catégorie chez les sujets parlants est faible.

2. L'homonymie, la collision de la forme régulière et attendue avec d'autres mots qui sémantiquement peuvent se confondre, ainsi p. ex. quand au lieu de (*õled on*) *koos* (< *ku-ßussa*) '(la paille est) en gerbe' on a formé, sous l'influence du degré fort *kubu*, la nouvelle forme (*õled on*) *kubus*, puisque (*õled on*) *koos* (< *koßossa* du *kogu* 'masse, ensemble') signifie aussi '(la paille est) ensemble' (c. 25).

3. Le besoin de distinguer les acceptions fortement différentes du même mot par ses différentes formes phonétiques des aires avoisinantes, ainsi p. ex. en Estonie du Centre *polvi* > *põlv* 'genou' à côté du *polvi* > *põli* 'état, âge' (*põli* à l'Ouest et *põlv* à l'Est ont

cependant chacun les deux sens), v. la c. 12.

4. La fréquence du mot dans le langage: les mots employés très souvent (comme surtout les salutations et les noms propres les plus communs), étant saisis facilement grâce au contexte ou à la situation, et, pour cette raison, étant articulés plus négligemment, avec moins d'exactitude, sont souvent des avant-gardes de l'évolution, p. ex. *ajama* > *aama* 'pousser, mouvoir, faire, gérer, chasser', *palju* > *pailu* 'beaucoup', *päev* > *päe*, *pää* 'jour, journée, soleil' (c. 20, 23, 15).

5. Les différents degrés d'accentuation dans la phrase de certains mots, provoqués par les différents degrés d'affectivité ou de volitivité, ainsi que par la labilité de leur accent syntaxique, p. ex. (*kansak* > *kaas* >) *ka(a)* > *koa* ~ *ka* 'aussi', *palju* > *pallu* 'beaucoup, bien' ~ *pailu* 'plus' (c. 22, 23).

ANDRUS SAARESTE